

Koruptivna sprega između multinacionalnih kompanija i rumunjske države nalazila se u fokusu većine pregleda situacije u Roșia Montani, rumunjskom selu koje je postalo poprište snažnog otpora eksploataciji prirodnih resursa i ekološki neodrživim projektima. Pritom su se zanemarivala proturječja i dileme pred kojima se nalazi lokalno stanovništvo rastrgano između ekonomskih potreba i ugroženosti životne sredine.

Maleno planinsko selo imena Roșia Montană i mega-rudnici čija je izgradnja planirana na mjestu tog sela, dobro su poznat slučaj u rumunjskoj, ali i u međunarodnoj javnosti. Borba za Roșia Montanu vodi se već duže od desetljeća, a između ostalog upravo je ona zapalila najveće građanske proteste u postsocijalističkoj Rumunjskoj koje se naknadno pokušavalo prozvati "Rumunjskom jeseni" (po uzoru na Arapsko proljeće ili Tursko i Brazilsko ljeto). Pritom, kad kažem građanske proteste, želim reći da se radi o protestima koji nisu ni na koji način bili vezani uz bilo koju političku stranku kao ni uz sindikate. Aktivisti i prosvjednici ustali su protiv mega eksploatacije prirodnih resursa, poput zlata, koje se rudari metodom cijanizacije koja je izrazito štetna po okoliš. Riječ je o procesu ekstrakcije zlata iz stijena otopinama cijanida, a njime se omogućava izdvajanje zlata gotovo u potpunosti, čak i iz najsiromašnijih stijena. Koristi se posljednjih stotinjak godina, omogućivši pritom izraženiji porast proizvodnje zlata u posljednjih 50 godina. Međutim, cijanizacija zahtijeva stvaranje umjetnih jezera cijanida koja potom godinama isparavaju nakon čega na dnu ostaje talog cijanida.

Mega-rudnik predviđen za Roșia Montanu uključuje i izgradnju brane visoke gotovo 190 metara i površinu jezera od 4 kvadratna kilometra. Aktivisti se protive ovom procesu kao i korupciji na državnom nivou koja multinacionalnim korporacijama omogućava rudarenje bez brige za okoliš i lokalnu zajednicu. Vlasti su pritom aktiviste označile kao teroriste i eko-anarhiste, pokušavajući skrenuti pozornost sa sadržaja protesta difamacijom prosvjednika. Protesti su srećom uspjeli privući dovoljnu pažnju javnosti na nacionalnoj i međunarodnoj razini zahvaljujući čemu je zaustavljena nova runda uništavanja već devastiranog okoliša, a korporacija RMGC (Roșia Montană Gold Corporation) obustavila je sve radnje na ovom području, uključujući i nova zapošljavanja, te je podigla tužbu protiv države zahtijevajući visoke kompenzacijske naknade.

Lokalni kontekst

Obustava rudarenja jedne kompanije ne rješava nažalost problem u cijelosti jer ne postoje mehanizmi koji bi onemogućili nova rudarenja drugim kompanijama zainteresiranim za ekstrakciju profita eksploatacijom prirodnih resursa ovog kraja. Doista, upravo ovaj proces – pripreme projekata cijanizacije ruda što ih predlažu ostale globalne korporacije – možemo vidjeti na drugim lokacijama bogatima prirodnim resursima diljem Rumunjske. Usprkos

ogromnim štetama koje ovakvi projekti nose lokalnoj zajednici u društvenom i ekonomskom smislu, ali i uništavaju lokalne ekosustave, rasprava o Roșia Montani primarno je bila fokusirana na pitanja korupcije u Rumunjskoj. Interes javnosti svodio se i na analize globalnih dinamika multinacionalnih korporacija što izvlače koristi služeći se korupcijom uz istovremene difamacije “balkanskog” tipa kapitalizma koji navodno tek mora razviti institucionalne i kulturološke promjene kakve zahtijeva “normalno” funkcioniranje slobodnog tržišta. Upravo zbog toga, u ovom tekstu fokus stavljam na lokalnu zajednicu – na ljude pogođene skiciranim procesom, odnosno “kapitalnim investicijama” korporacija poput RMGC-a.

Kako bi se bolje razumio kontekst Roșia Montane nužno je i ovaj put krenuti od promjena nastalih tranzicijom, preskačući pritom lako dostupne povijesne informacije koje se tiču dvije tisuće godina duge povijesti rudarenja na ovim prostorima ili broja izrazito vrijednih galerija ili pak činjenice da bi cijeli ovaj kraj mogao i trebao biti pod međunarodnom zaštitom UNESCO-a. Umjesto toga, fokusirat ću se na objašnjenje aktualne situacije u kojoj su, do pobune ljudi, korporacije praktički imale slobodne ruke, ističući pritom na koje je načine rumunjska tranzicija omogućila ovakav razvoj događaja. Pritom ne želim kazati kako je ovo jedini ovakav zabilježen slučaj u svijetu, već upravo suprotno, ilustracijom još jednog slučaja ukazati na sistemsko djelovanje kapitala na društvenu, ekonomsku i ekološku štetu po lokalnu zajednicu.

Javnost je dobro upoznata s narativom o razvoju kapitalizma u Istočnoj Europi, a Rumunjska specifičnost u tom se smislu nalazi u tome da je određena količina vlasništva iz ruku države prešla u ruke pojedinih privatnih lica koji su bili blisko povezani sa Securitateom (bivšom rumunjskom tajnom službom). Ubrzana privatizacija državnih poduzeća, demontiranje industrije izgrađene u socijalizmu i njena rasprodaja “do isteka zaliha” te posljedično osiromašenje naroda dio su strategije uspostave kapitalizma u postsocijalističkim zemljama poznate kao tranzicija. Dva su aspekta rumunjske tranzicije posebno važna za temu Roșia Montane: prvi je prijenos relevantnih informacija koji se događao uzduž linije prijenosa kapitala iz države na privatna lica, a drugi je fundamentalna transformacija malih ruralnih i/ili industrijaliziranih zajednica.

Linije (dis)kontinuiteta

U državi poznatoj po izrazito razgranatim obavještajnim službama, linije prijenosa informacija imale su važniju društvenu funkciju od pukog učinka stvaranja straha i paranoje. Naime, strateški bitne informacije koje su u doba socijalizma bile dostupne samo državnim kadrovima i korištene samo u interesu države, u tranziciji postaju dostupne najvišem ponuđaču na tržištu. U ovakvom kontekstu pojavio se veći broj bivših obavještajaca

Securitatea, poput Franka Timiș, koji su profitirali od prodaje klasificiranih državnih tajni multinacionalnim kompanijama. Dobar primjer tranzicije državnih tajnih službi u kapitalistički svijet industrijske špijunaže predstavlja spajanje državne firme Minvest Deva s korporacijom Gabriel Resources – rudarskom kompanijom koju financiraju veliki globalni igrači i milijarder poput Bennyja Steinmetza, Johna Paulsona i Thomasa Kaplana. Prava na upravljanje starim rudnicima dana su još devedesetih godina državnoj firmi koja je kasnije združena s firmom European Goldfields i time postala većinski privatna kompanija Deva Gold. Nakon udruživanja dviju kompanija, prava na ekstrakciju ruda prešla su na sada privatnu kompaniju Deva Gold bez ikakvih obustava koncesija i bez promjene uvjeta koncesije. Nicolae Stanca, aktualni predsjednik Deva Golda koji je devedesetih godina, kada je došlo do prijenosa koncesije, bio upravitelj državne rudarske kompanije otvoreno je javnosti priznao da je bio u posjedu tajnih državnih informacija o vrijednim depozitima ruda. Drugi aspekt tiče se demontiranja industrije izgrađene u socijalizmu što je određena područja Rumunjske ostavilo u stanju totalnog siromaštva jer su poslovi koji su održavali ekonomiju tih područja propali preko noći. Visoka inflacija i rast cijena prisilili su ljude na emigraciju jer je to bio jedini način da svojim obiteljima osiguraju bolji život. U slučaju osiromašnja kraja Roșia Montane, presudna je bila kombinacija faktora deindustrijalizacije i činjenice da se radi o ruralnom kraju gdje je u slučaju nestanka postojećih poslova znatno teže proizvesti nove poslove, ali je teže i održati prethodno stečena prava nego što je to u urbanim sredinama. Danas je Roșia Montana zakonski definirana kao mono-industrijsko područje prikladno za djelatnosti rudarenja ali zakonski nije predviđeno da se na ovom području razvija turizam ili sitno poduzetništvo, što su grane koje imaju ekonomski potencijal i koje bi uz malo podrške mogle procvasti (primjerice, stočarstvo koje je tradicionalna djelatnost u ovom kraju trenutno nema nikakve osigurane preduvjete za razvoj, premda ima mnogo potencijala za razvoj).

Primarni razlog ovakvom neujednačenom i neodrživom razvoju ove regije je konsenzus biznisa i lokalnih vlasti da rudarenje ima prioritet nad svim ostalim ekonomskim aktivnostima. No treba imati na umu da premda govorimo o lokalnoj zajednici u Roșia Montani, ova “zajednica” već godinama prolazi kroz proces depopulacije, dok se preostalo stanovništvo politički pozicioniralo za ili protiv korporacija i rudarenja (ovisno o tome da li su egzistencijalne uvjete mogli održati na koji drugi način osim pristankom uz korporacije). Na smanjenje broja stanovnika ne utječe samo činjenica da su dio sela kupile korporacije, a tamošnje ljude preselile u najbliže gradove u okolici, poput Alba Iulie, već i na učinak koji je sama prisutnost velikih korporacija imala na lokalnu zajednicu. Da bi RMGC mogao početi izgradnju svog megarudnika, bilo je potrebno preseliti čitavo selo. Bilo je dovoljno da makar

jedna osoba s vlasništvom zemlje na mjestu željenog rudnika odbije preseljenje da cijeli projekt bude doveden u pitanje.

Otpor ili preseljenje

Srećom, upravo se takvo nešto i dogodilo. Skupina seljana udružila se u organizaciju Alburnus Maior i pvela otpor protiv rudarskih korporacija. Članovi Alburnus Maiora odbili su preseljenje u Alba Iuliu, a ono što je počelo kao otpor nekoliko ljudi iz ruralnog dijela Rumunjske, kulminiralo je najvećim socijalnim nemirima u postsocijalističkoj Rumunjskoj. No dio lokalne zajednice potez pobunjenog dijela stanovništva nije vidio kao herojski čin suprotstavljanja samovolji velikih korporacija, niti ih je ovaj razvoj događaja naveo da i oni odbiju prodati svoju zemlju. Njihovi razlozi nisu unisoni i treba ih uzeti u obzir. Za jedne se radilo o nemogućnosti daljnjeg održavanja kućanstva (npr. stariji ljudi kojima djeca žive u gradovima ili u inozemstvu i kojima je teško živjeti samima), a drugi, mlađi, željeli su perspektivniju budućnost od života u malom planinskom selu. Lagodna pozicija osude jednih ili drugih podrazumijeva osigurane materijalne uvjete koji su često preduvjet čak i aktivističke socijalne borbe, no to ne znači da trebamo ignorirati faktore koji oblikuju društvene odnose u nekoj mikrosredini.

Dakle, ne radi se o tome da je okoliš oko Roșia Montane devastiran i društvena zajednica podijeljena i zavađena radi toga što je jedan dio ljudi “loš” ili “zao” pa su odlučili otići bez borbe. Radi se o tome da firme s ogromnim financijskim sredstvima i sa snažnom državnom podrškom eksploatiraju prirodne resurse ne poštujući ekološke, kulturne ili političke potrebe male ruralne zajednice za koju ionako nitko ne mari i koja je razmatrana isključivo s obzirom na prirodne resurse poput srebra i zlata koje može ponuditi. Među ljudima koji se nisu preselili u novoizgrađenu četvrt nazvanu Roșia Montana u gradu Alba Iulia, nalaze se oni koji su oštro protiv izgradnje novih rudnika ali i oni koji još uvijek nisu donijeli odluku o preseljenju. Za njih je korporacija počela graditi razne društvene sadržaje poput primjerice teretana i sportskih dvorana, što je prilično urnebesno jer su cijene korištenja tih novih prostora previsoke za lokalno stanovništvo, ali i zbog toga što je struktura lokalne ekonomije takva da ljudi tamo rade teške fizičke poslove koji im omogućavaju i više tjelovježbe nego što je dnevno potrebno. Ovakav tip lažnih dodvoravanja korporacija spada u duhovite i benigne, no druga “motivacijska” nastojanja korporacija graniče s ilegalnim radnjama. Strancu na prvi pogled ne mora biti odmah vidljivo, no stanovništvo Roșia Montane je poprilično religiozno te su korporacije došle do zaključka da će ukoliko žele preseliti žive, morati preseliti i mrtve kako bi njihovi živi i dalje mogli moliti za pokojnike. Stoga su se korporacije dosjetile da se pod okriljem noći i s onu stranu zakona pretvore u pljačkaše grobova (jer za ovaj projekt nisu uspjeli osigurati podršku lokalne crkve), te su počeli provoditi ekshumaciju i realokaciju

tijela i kostiju...

Uništeni odnosi unutar zajednice

Još jedan aspekt priče o Roşia Montani tiče se sukoba među ljudima koji su ostali. Sasvim je uobičajena slika razjedinjenih obitelji u kojima dio navija za nove rudarske projekte, dok drugi dio ulaže sve svoje napore u borbu protiv korporacija. Razina međusobnog nepovjerenja je izrazito visoka i lokalne snage ne uspijevaju pronaći adekvatne mehanizme pomirenja ljudi, jer uhodane metode "nenasilne komunikacije" nalaze svoja ograničenja u dijametralno suprotnim materijalnim interesima. Opisano raspadanje društvenih odnosa uzrokovano radikalno promijenjenim odnosima proizvodnje i vlasništva nad sredstvima za proizvodnju nije ni po čemu jedinstveno u svijetu, no u Roşia Montani je dodatno začinjeno podjelom selo-grad, pri čemu rumunjska država nije učinila baš ništa da sačuva onaj dio lokalne zajednice koji se ne želi preseliti iz određene životne sredine. Državne institucije u ovom slučaju nisu obavile svoju funkciju, nisu pronašle način da ekonomski razviju neku ruralnu sredinu, a da je istovremeno potpuno ne unište ekološki i društveno.

Kako je već istaknuto, korijen ovog problem nije etički nego društveno-ekonomski, stoga je rješenje moguće tražiti i u ovdje već djelomično skiciranim smjerovima. Bez želje za davanjem gotovih recepata, ilustriramo tek primjer ljudi koji se žestoko zalažu za nastavak projekta, a istovremeno iznajmljuju sobe velikom broju aktivista što redovno dolaze u Roşia Montanu boriti se protiv rudarskih projekata. Dakle, ovdje se ne radi o prevladavajućem "duhu kapitalizma" koji svugdje vidi priliku za zaradu, već se radi o mogućnosti osiguranja materijalnih uvjeta egzistencije za ljude koji ne žele da korporacija dominira njihovim selom već žele živjeti solidnim životom u ekološki zdravom okolišu. S obzirom na geografske ljepote ovog kraja i njegovu naseljenost, potrebno je osigurati ekološki čist način eksploatacije prirodnih bogatstava uz istovremeno diverzificiranje ekonomskih djelatnosti, odnosno potrebno je pronaći različite oblike ekonomske djelatnosti od kojih bi lokalni ljudi mogli pristojno živjeti. Otpor Roşia Montane rudnicima baziranim na procesu cijanizacije stoga može možda poslužiti kao primjer otpora ostalim zajednicama gdje se planiraju isti ili slični kapitalni projekti.

izvor: bilten.org